

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ
Факультет № 6
Кафедра правоохоронної діяльності та поліціїсти

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни **«Управління в правоохоронних органах»**

обов'язковий компонент освітньої програми
другого (магістерського) рівня вищої освіти

262 «Правоохоронна діяльність»

**за темою «Управління в органах поліції за особливих (екстремальних)
умов»**

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 21 грудня 2023 р. № 11

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 20 грудня 2023 р. № 12

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 21 грудня 2023 р. № 11

Розглянуто на засіданні кафедри правоохоронної діяльності та поліціїстики
Протокол від 14 грудня 2023 року № 13

Розробники:

1. Старший викладач кафедри правоохоронної діяльності та поліціїстики,
кандидат юридичних наук Пінчук Юлія Костянтинівна.

Рецензенти:

1. Заступник начальника відділення поліції № 3 Харківського районного
управління поліції № 1 ГУНП в Харківській області, д.ю.н., с.н.с. Прокопенко
О.Ю.

2. Доцент кафедри адміністративного права та процесу Факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ, к.ю.н., доц.
Казанчук І.Д.

План лекції

§1. Поняття і класифікація особливих (екстремальних) умов.

§2. Характеристика управління в органах поліції за особливих умов.
Управління в органах поліції при надзвичайному стані.

§3. Взаємодія органів Національної поліції з іншими державними органами за особливих умов.

Література

Основна:

1. Адміністративна діяльність органів поліції України : підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокурєнка ; [О. І. Безпалова, О. В. Джафарова, В. А. Троян та ін. ; передм. В. В. Сокурєнка] ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків: ХНУВС, 2017. – 432 с.

2. Адміністративна діяльність поліції у питаннях та відповідях : навчальний посібник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; [О. І. Безпалова, О.В. Джафарова, С.М. Князєв та ін.; передм. О. М. Бандурки] ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. — Харків: ХНУВС, 2017. — 242 с.

3. Управління органами Національної поліції України : підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокурєнка ; [О. М. Бандурка, О. І. Безпалова, О.В. Джафарова та ін. ; передм. В. В. Сокурєнка] ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків: Стильна типографія, 2017. – 580 с.

Допоміжна

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

2. Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення: закон

України від 22.09.2005 № 2899-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2899-15>

3. Про затвердження Порядку розгляду звернень та організації проведення особистого прийому громадян в органах та підрозділах Національної поліції України: наказ МВС України від 15.11.2017 № 930 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1493-17>

4. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: наказ МВС України від 19.12.2017 № 1044. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18>

5. Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/580-19>

Інтернет ресурси:

1. <http://zakon.nau.ua/>
2. <http://portal.rada.gov.ua/>
3. <http://www.kmu.gov.ua/control/>
4. <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/index>

Вступ

Щоденна практична діяльність органів Національної поліції по охороні громадського порядку і боротьбі зі злочинністю має різнобічний, багатогранний характер, і завжди залежить від змін конкретної ситуації, а вони, як правило, відбуваються непередбачено і непередбачувано.

Раптові зміни і ускладнення ситуації викликаються виникненням різних надзвичайних умов, які можуть мати місце на окремих об'єктах, в населених пунктах, районах і областях, а також у певних регіонах і навіть на території всієї держави. Органи поліції зобов'язані кваліфіковано діяти як у звичайних, так і в *особливих (екстремальних) умовах*. Такі умови можуть виникнути при

стихійних лихах, аваріях і катастрофах, епідеміях та епізоотіях, масових порушеннях громадського порядку, внаслідок скоєння особливо небезпечних злочинів, що носять винятковий характер, або ж при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства.

§1. Поняття і класифікація особливих (екстремальних) умов.

Особливі умови можуть викликатись соціальними явищами суто криміногенного характеру, якими можуть бути дії озброєних злочинців, втеча групи особливо небезпечних злочинців, захоплення заложників, повітряного чи морського транспортного судна, масові безладдя в громадських місцях, непокоря і дезорганізація роботи в установах виконання покарань та інші, а також явищами соціального життя некриміногенного характеру, якими є масові неорганізовані виступи самодіяльних організацій, масові політичні, спортивні, культурні та інші заходи, що дестабілізують громадський порядок на певній території чи в цілому населеному пункті. Крім явищ соціальних до виникнення екстремальних ситуацій, що охоплюються поняттям особливих умов, можуть призвести також:

а) аномальні явища природного характеру з тяжкими наслідками (повінь, землетрус, обвали і зсуви, бурі, смерчі, урагани, снігові замети і лавини, ожеледиця, масові лісові, торф'яні, степові та інші пожежі);

б) аномальні явища біологічного характеру (епідемії, епізоотії, масові отруєння, розповсюдження шкідників сільського та лісового господарства, які мають характер стихійного лиха);

в) аномальні явища техногенного походження (катастрофи, великі аварії, пожежі на підприємствах і в житлових масивах, вибухи на хімічних підприємствах, газонафтопроводах та ін.).

Особливі умови виникають також у надзвичайний та в воєнний час, коли органи поліції виконують специфічні завдання у сфері цивільної оборони і військово-мобілізаційної підготовки, а також за деяких інших ситуацій.

В особливих умовах *надзвичайно ускладнюється оперативна обстановка*, яка вимагає від органів Національної поліції інших прийомів і методів вирішення службових завдань, підвищення якості управління, посилення матеріально-технічного забезпечення. Особливого значення набувають рівень дисципліни та організованості, належний стан зв'язку та обміну інформацією, здатність до мобілізації всіх ресурсів органів Національної поліції, забезпечення їх взаємодії з органами влади та іншими правоохоронними структурами. Професіоналізм, організованість, рішучі дії, вміння діяти з дотриманням законності забезпечують ефективність зусиль органів Національної поліції в охороні громадського порядку за особливих умов. Успішне вирішення службових завдань при цьому досягається шляхом застосування комплексних заходів щодо охорони правопорядку й боротьби зі злочинністю і безпосередньо залежить від організації управління силами й засобами органів Національної поліції.

У нормативних актах МВС України та у спеціальній літературі *особливі умови характеризуються по-різному*: як особливі, надзвичайні, екстремальні. Необхідно зауважити, що ці поняття мають різний зміст. Під *екстремальними* умовами слід розуміти такі надзвичайні обставини, які можуть спричинити катастрофічні наслідки і є винятковими за рівнем своєї небезпеки для життя громадян, працівників органів Національної поліції, занадто ускладнюють умови виконання службових обов'язків, вимагають негайних, рішучих, адекватних дій не тільки органів Національної поліції, а часто і органів державної влади. У цілому ж особливі або надзвичайні умови вимагають від органів Національної поліції специфічного режиму роботи, вжиття додаткових заходів щодо охорони громадського порядку, але, як правило, не становлять для громадської безпеки суттєвої загрози у разі їх вчасної локалізації та ліквідації.

У зв'язку з цим *причини виникнення особливих умов* відносно діяльності органів Національної поліції можна поділити на *об'єктивні*, які не залежать від органів Національної поліції, і *суб'єктивні*, які виникли внаслідок

незадовільної їх діяльності.

У залежності від поширеності дії можна розрізняти особливі умови місцевого, регіонального і державного значення. Особливі умови місцевого значення можуть мати місце в окремому населеному пункті, в мікрорайоні, вони не створюють небезпеки для регіону чи країни в цілому. В особливих умовах місцевого значення може успішно діяти територіальний відділ Національної поліції з приданими йому силами і засобами. Особливі умови регіонального значення є такими, що можуть поширюватися на територію області та суміжні території, становлять небезпеку для населення регіону, завдають значної шкоди матеріальним цінностям, вимагають великих зусиль від правоохоронних органів і органів влади в усуненні їх наслідків (повінь у Закарпатті). Особливі (екстремальні) умови державного значення, хоча й мають своє локальне місце виникнення й розповсюдження, але отримують загальнодержавний статус за наслідками (аварія в 1986 р. на Чорнобильській АЕС з відомими катастрофічними наслідками, епідемія холери на півдні України в 1994 і 1995 р.).

За часом виникнення особливі умови можуть бути прогнозованими (очікуваними) і непередбачуваними (непередбачуваними). Цілий ряд явищ соціального походження (і криміногенного, і некриміногенного характеру), явищ природного і біологічного походження на підставі аналізу інформації, наукових спостережень, вивчення закономірностей природи можна передбачити і спрогнозувати відповідний розвиток подій. Це дає можливість органу поліції заздалегідь підготуватися шляхом тренувань, навчань, накопичення сил і засобів до виконання обов'язків в особливих умовах.

Непередбачувані особливі умови завжди виникають раптово, вони мають, як правило, екстремальний характер і є серйозним випробуванням готовності органів Національної поліції до діяльності в надзвичайних умовах. При цьому деякі науковці розрізняють *три типи фактору раптовості*.

Перший тип - очікувана подія відома, управлінське рішення, яке повинно бути реалізовано при його появі, відпрацьовано і готове. Невідомий лиш час

події.

Другий тип - очікувана подія відома лиш в загальних рисах, а тому необхідне управлінське рішення підготувати практично неможливо. Час виникнення події так само невідомий.

Третій тип - невідомий не тільки час виникнення, а й характер самої події, що створює надзвичайно велику невизначенність відносно того, як діяти в обстановці раптовості”.

в органах поліції розробляються *спеціальні типові плани* дій на випадок великих пожеж, масових заворушень, оборони особливо важливих об’єктів, повіні тощо. Однак слід пам’ятати, що перелік і класифікація особливих умов не можуть бути вичерпними. Крім того одні й ті ж явища можуть мати різне походження і залежно від ситуації відноситись до тієї чи іншої групи в класифікації. Так, наприклад, велика пожежа, що виникла внаслідок посухи в лісовому масиві, буде віднесена до явищ природного характеру, пожежа, що виникла в житловому масиві внаслідок підпалу, - до соціальних явищ криміногенного характеру, а пожежа на газородовищі - до явищ техногенного походження.

Особливі та екстремальні ситуації можуть виникнути не тільки в діяльності цілого органу Національної поліції, але і в практичній роботі окремого працівника чи групи працівників (під час припинення хуліганства чи інших правопорушень, що мають місце на вулицях або в громадських місцях, при розгляді побутових конфліктів, затриманні злочинців, у процесі доставлення правопорушника в орган міліції або під час складання документів у його присутності) Готуючи орган Національної поліції до діяльності в особливих умовах, керівник має забезпечити підготовку до дій в таких умовах як колективу в цілому, так і окремих його працівників.

§2. Характеристика управління в органах поліції за особливих умов.

Здійснення процесу управління в органах поліції за особливих умов

залежить від причин їх виникнення, розповсюдженості, наслідків і завдань, які необхідно виконати. До діяльності в особливих умовах орган Національної поліції *готується заздалегідь*. З урахуванням оперативної обстановки, наявної інформації, політичних, економічних, соціальних умов, географічного положення, інших обставин наперед визначаються місця і час можливого виникнення подій і явищ, які можуть викликати особливі умови. Якщо можна спрогнозувати настання і розвиток особливих умов, або вони є очікуваними, розробляються *типові спеціальні плани*, відповідно до яких здійснюється підготовка особового складу і необхідного матеріально-технічного забезпечення органу Національної поліції. Для того, щоб типові плани по управлінню органами Національної поліції за особливих умов відповідали своєму призначенню, слід розробляти їх під конкретні цілі, наприклад: типовий план *“Повінь”* - для місцевостей, де вони регулярно мають місце; *“Пожежа”* - для населених пунктів із вогненебезпечними об'єктами; *“Визволення”* - на випадок захоплення заручників чи захоплення особливо важливого об'єкту; *“Розшук”* - з метою розшуку і затримання озброєних, особливо небезпечних злочинців, що можуть з'явитись на території обслуговування. Суміщення різних завдань в одному типовому плані не є доцільним. Можуть бути розроблені також інші цільові плани.

В таких планах визначаються наявні сили та засоби, склад зведеного загону, додаткові сили та засоби, резерви, варіанти посиленого несення служби, строки підвищеної або бойової готовності особового складу, схема зв'язку, конкретні виконавці та їх обов'язки, календарний графік виконання заходів на той чи інший варіант розвитку надзвичайних подій. До плану додаються оперативні карти, схеми збору особового складу по тривозі, основні та запасні місця дислокації, порядок взаємодії з іншими правоохоронними органами. В плані вказуються також підстави й порядок введення плану в дію. *Заздалегідь розроблені у вигляді планів-проектів управлінські рішення, випробувані на практичних заняттях з особовим складом і максимально наближені до реальної оперативної обстановки, є запорукою ефективної діяльності органів*

Національної поліції за особливих умов. Типові плани багаторазового використання дають можливість економити час при розробці управлінських рішень, виборі оптимальних варіантів і порядку дій, проведенні попередніх розрахунків сил і засобів, при підготовці особового складу до діяльності в особливих умовах.

Як правило, *розробка типового плану* проходить у чотири етапи: 1) підготовчий; 2) безпосередньої розробки плану; 3) його узгодження, корегування і затвердження; 4) доведення до виконавців.

На *підготовчому етапі* керівник поліції з'ясовує цілі й завдання планування, вивчає законодавчі й нормативні акти, вказівки й рекомендації Міністерства внутрішніх справ з даної проблеми, досвід інших органів (збирає інформацію про подібні події та явища, які мали місце раніше, наслідки, реагування на них в минулому та способи запобігання таким ситуаціям). Начальник органу (суб'єкт управління) дає доручення зібрати пропозиції керівників підлеглих підрозділів щодо конкретних заходів, маршрутів, контрольних пунктів, місць розташування оперативних груп, закріплення транспорту, виконавців. З'ясовуються форми участі інших органів, якщо план зачіпає їх компетенцію, наприклад, порядок евакуації населення.

На *другому етапі* визначається структура плану, перелік його позицій, склад оперативного штабу, його функціональні обов'язки, склад оперативних груп, порядок їх дій, організація контролю, зв'язку, матеріально-технічного постачання, готується схема розташування особливо важливих об'єктів, які підлягають охороні, визначається склад і місце розташування резерву.

На *третьому етапі* проект плану узгоджується з органами влади, іншими правоохоронними структурами, зокрема, - з прокуратурою, Службою безпеки, митними і прикордонними підрозділами, військовим гарнізоном, і вищим керівництвом. У проект плану вносяться необхідні зміни і доповнення, проводиться його корегування, уточнюються спільні дії. Після цього проект плану допрацьовується в остаточному варіанті подається старшому начальнику для затвердження, якщо це не входить у компетенцію самого розробника

типового плану.

На *четвертому*, заключному етапі план доводиться до виконавців. Начальник на оперативній нараді, на заняттях, інструктажі чи в іншій формі оголошує типовий план як управлінське рішення, знайомить виконавців з їх функціональними обов'язками, що наступлять при введенні плану в дію, ставить додаткові завдання щодо організації виконання планових заходів. План тиражується, якщо це необхідно, висилається вищому суб'єкту управління, іншим органам, що мають причетність до його виконання. При цьому зберігається режим таємності, якщо планові заходи того вимагають.

Таким чином *типовий план становить собою* управлінське рішення, призначене для багаторазового застосування в аналогічних ситуаціях, включаючи систематизований перелік невідкладних послідовних дій суб'єкта управління щодо мобілізації особового складу і ефективного використання сил і засобів у зв'язку з виникненням особливих умов.

При настанні особливих умов керівник поліції повинен зібрати якнайбільше інформації про подію, явище, що стали причиною їх виникнення. З цією метою на місце події направляються: патрульна група, найближчі до місця пригоди працівники поліції, уточнюються обставини події по каналах зв'язку, через місцеві органи влади чи окремих посадових осіб. В окремих випадках на місці події може проводитись спеціальна розвідка. Одночасно здійснюється оповіщення особового складу поліції і ставляться завдання відповідно до типового плану з урахуванням оперативної ситуації.

При виникненні особливих умов необхідно вивчити їх причини, розповсюдженість, наслідки, визначитись у виборі найбільш *оптимальних форм реагування*. Здійснюючи охорону громадського правопорядку за особливих умов, органи поліції використовують такі *методи* соціального врегулювання, як *превентивні та примусові заходи*, зокрема, *адміністративне затримання*.

Роз'яснювальна робота, як *основний метод переконання* громадян у необхідності свідомого й добровільного виконання правових вимог, припинення

антигромадської поведінки, є *необхідною умовою послаблення соціальної напруги* при масових порушеннях громадського порядку, блокуванні транспортних магістралей, порушеннях порядку при організації й проведенні мітингів, вуличних походів і демонстрацій, злісної непокори вимогам працівників поліції. *Механізм переконання* передбачає сукупність різних засобів, форм і методів впливу на свідомість і поведінку людей. Це й безпосередні звертання до натовпу з пропозиціями розійтись, припинити протиправну поведінку, не допустити тяжких наслідків, і звернення до лідерів, організаторів правопорушення, і виступи через засоби масової інформації, підготовка й розповсюдження текстів листівок і прокламацій, усунення причин, які спонукали масові порушення громадського порядку, та інформування про це населення, роз'яснення неминучої відповідальності за допущені або заплановані правопорушення. Правовим переконанням повинні займатись працівники органів Національної поліції, які самі добре знають законодавство, відомі учасникам правопорушення, користуються авторитетом і повагою серед населення.

Роз'яснювальна робота може поєднуватися з примусом, коли необхідно взяти під охорону окремі важливі об'єкти, перекрити шляхи можливого пересування учасників правопорушення, блокувати їх місцезнаходження, затримати злісних правопорушників, задокументувати їх протиправну діяльність, встановити їх особистість. Якщо "*переконання* - це ціла система прийомів та способів з метою втілення у свідомості та реалізації в житті правової та моральної ідеології, принципів правових і моральних норм нашого суспільства", то "*примус* - це такий метод впливу, при якому на передній план виступає примусове нав'язування волі держави, це зовнішній вплив на поведінку в межах закону і моральних вимог, що ґрунтується на організованій силі і відзначається безперечністю та категоричністю".

Заходи примусу - найпоширеніша група адміністративних заходів. Вони можуть застосовуватись як для припинення кримінально-карних діянь, так і у випадках скоєння адміністративних правопорушень. Надаючи поліції право на використання *таких заходів адміністративного припинення*, як застосування

зброї, заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, чинним законодавством передбачено, що вони використовуються виключно для забезпечення громадського порядку, громадської безпеки і боротьби із злочинністю. Аналіз практики свідчить, що ці заходи в багатьох випадках використовуються також для припинення кримінально-карних дій в особливих умовах.

Превентивні заходи, що їх здійснюють органи поліції за особливих умов. До яких відносяться: вимога працівників поліції припинити протиправні дії, адміністративне затримання, вилучення речей та документів, огляд та ін. Навіть якщо органи поліції здійснюють охорону громадського правопорядку за особливих умов, *дотримання законності* є необхідною умовою їх діяльності. Зважаючи на те, що органи поліції діють постійно в складній ситуації, а особливі умови стають майже повсякденною реальністю, кожний *працівник повинен чітко знати свої функціональні обов'язки на випадок виникнення надзвичайної ситуації та ретельно їх виконувати.*

Особливості діяльності органів Національної поліції за особливих умов передбачають необхідність організаційного виділення *спеціальних підрозділів, груп чи окремих працівників, які мають підвищену професійну, фізичну чи спеціальну підготовку і здатні успішно виконувати окремі види адміністративної діяльності.* Це загони спеціального призначення “КОРД”.

Працівники органів Національної поліції *повинні уміти* проводити індивідуальну профілактичну роботу з правопорушниками, знати технологію застосування заходів адміністративного припинення, взаємодіяти з громадськими організаціями, проводити дізнання і вести довірчі бесіди з громадянами, встановлювати з ними психологічний контакт.

Дії органів Національної поліції за особливих умов повинні бути юридично грамотними, сприйматись учасниками порушень і громадянами, чий права й свободи обмежуються, як справедливі та законні. Незаконні дії працівників органів Національної поліції можуть завдати значної шкоди, викликати соціальну напругу, прояви масової непокори, інші більш складні правопорушення.

Багато, щоб після закінчення режиму особливих умов було проведено аналіз діяльності органу Національної поліції у цілому, розглянуто помилки в діях окремих працівників і недоліки в планах і рішеннях при забезпеченні громадського порядку на різних стадіях: під час інструктажу, виїзду на місце пригоди, в процесі безпосередніх дій на місці, при застосуванні спеціальних засобів, при затриманні порушників, організації взаємодії з іншими органами. Результати аналізу повинні бути враховані при подальшій організації службової діяльності. Вивчаються причини і умови, що сприяли виникненню надзвичайної ситуації, про які інформуються органи виконавчої влади, господарчі структури, громадські організації та населення.

Управління органами поліції при надзвичайному стані

Окремі події надзвичайного характеру можуть стати приводом для введення спеціального правового режиму - *надзвичайного стану*.

Надзвичайний стан — це особливий правовий режим, який може тимчасово вводиться в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування відповідно до Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Надзвичайний стан вводиться лише за наявності реальної загрози безпеці громадян або конституційному ладові, усунення якої іншими способами є неможливим.

Надзвичайний стан може бути введений в разі:

1) виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (стихійного лиха, катастроф, особливо великих пожеж, застосування засобів ураження, пандемій, панзоотій тощо), що створюють загрозу життю і здоров'ю значних верств населення;

2) здійснення масових терористичних актів, що супроводжуються загибеллю людей чи руйнуванням особливо важливих об'єктів життєзабезпечення;

3) виникнення міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, блокування або захоплення окремих особливо важливих об'єктів або місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

4) виникнення масових безпорядків, що супроводжуються насильством над громадянами, обмежують їх права і свободи;

5) спроби захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства;

6) масового переходу державного кордону з території суміжних держав;

7) необхідності відновлення конституційного правопорядку і діяльності органів державної влади.

Надзвичайний стан в Україні або в окремих її місцевостях *вводиться Указом Президента України*, який підлягає затвердженню Верховною Радою України протягом двох днів з моменту звернення Президента України.

До введення надзвичайного стану за підставами, передбаченими пунктами 2-7, Президент України звертається через засоби масової інформації або в інший спосіб до груп осіб, організацій, установ, які є ініціаторами чи учасниками дій, що можуть бути приводом для запровадження надзвичайного стану, з вимогою припинити свої протиправні дії протягом встановленого у

зверненні строку і попередженням про можливість введення надзвичайного стану.

За умов, що вимагають невідкладних заходів для врятування населення або недопущення загибелі людей, надзвичайний стан може бути введено без попередження. Введення надзвичайного стану на території Автономної Республіки Крим або в окремих її місцевостях може ініціювати Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

Надзвичайний стан в Україні може бути введено *на строк* не більш як 30 діб і не більш як 60 діб в окремих її місцевостях. У разі необхідності надзвичайний стан може бути продовжений Президентом України, але не більш як на 30 діб. Указ Президента України про продовження дії надзвичайного стану набирає чинності після його затвердження Верховною Радою України.

Органи поліції як складова частина системи державного управління, в умовах надзвичайного стану *можуть наділятися додатковими повноваженнями* для проведення заходів, необхідних для якнайшвидшої нормалізації обстановки, відновлення конституційного правопорядку і законності, а також для ліквідації загрози безпеці громадян.

Міністр або начальник ГУНП в області в таких випадках оголошують окремий наказ про порядок дій органів Національної поліції в умовах надзвичайного стану в якому детально розробляються функціональні обов'язки, встановлюється режим зони, на якій вводяться особливі умови, який погоджується з місцевою владою та з іншими правоохоронними структурами. Як правило, в процесі виконання наказу створюються нові організаційні структури, залучаються додаткові сили, організується нова система управління і зв'язку, проводяться спеціальні операції.

На органи поліції при надзвичайному стані покладаються обов'язки:

- організації здійснення заходів щодо врятування людей, охорони їхньої безпеки, забезпечення громадського порядку, збереження майна у разі стихійного лиха, аварії, пожеж, катастроф та при ліквідації їх наслідків;
- збереження високої бойової і мобілізаційної готовності органів

Національної поліції і Національної гвардії;

- виконання усіх передбачених правовими нормами завдань і заходів щодо забезпечення режиму надзвичайного стану в разі його оголошення на території України або в окремих місцевостях.

- повідомляти відповідним державним органам і громадським об'єднанням про аварії, пожежі, катастрофи, стихійні лиха та інші надзвичайні події, вживати невідкладних заходів для ліквідації їх наслідків і надання необхідної допомоги, охорони майна, що залишилось без нагляду;

- брати участь у проведенні карантинних заходів під час епідемій та епізоотій;

- сприяти забезпеченню відповідно до законодавства режиму військового або надзвичайного стану в разі їх оголошення на всій території України або в окремих місцевостях.

Працівники органів Національної поліції, залучені до підтримання режиму надзвичайного стану, можуть бути задіяні для забезпечення особливого порядку в'їзду і виїзду і обмеження свободи пересування по території, де запроваджено надзвичайний стан; для обмеження руху транспортних засобів і їх огляду; охорони об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення та об'єктів народного господарства; для виконання заборони на проведення мітингів, вуличних походів і демонстрацій, а також інших масових заходів; запровадження комендантської години; обмеження окремих видів торгівлі (зброєю, спиртними напоями, отруйними, сильно діючими хімічними речовинами); тимчасового вилучення у громадян зареєстрованої вогнепальної і холодної зброї та боєприпасів, а у підприємств, установ і організацій - навчальної військової техніки, вибухових та інших небезпечних речовин; для вислання окремих порушників громадського порядку до місця їх проживання або за межі місцевості, де введено надзвичайний стан; проведення карантинних та інших обов'язкових санітарно-протиепідемічних заходів; для підтримання особливого порядку розподілу продуктів харчування і предметів першої необхідності; для проведення невідкладних аварійно-рятувальних і

відновлювальних робіт тощо.

Порушення режиму надзвичайного стану тягне за собою відповідальність, передбачену законодавством України.

§3. Взаємодія органів поліції з іншими державними органами за особливих умов

Надзвичайні ситуації, викликані явищами соціального криміногенного і некриміногенного характеру, явищами техногенного, природного і біологічного походження, вимагають комплексного вирішення, участі різних відомств та владних структур у забезпеченні правопорядку, захисту інтересів держави і громадян, усуненні тяжких наслідків. Органи Національної поліції охороняють громадський порядок за особливих умов у тісній взаємодії з органами Служби безпеки, охорони державного кордону, Збройними Силами, підрозділами цивільної оборони, органами охорони здоров'я, органами державної влади та місцевого самоврядування.

У випадках загострення ситуації, коли для забезпечення правопорядку необхідною є участь різних відомств, створюються спеціальні штаби, об'єднані оперативні групи і підрозділи, проводяться спільні оперативно розшукові і охоронні заходи, вживаються заходи запобігання тяжким наслідкам, здійснюються карантинні і рятувальні роботи. При цьому кожне відомство і владна структура діють відповідно до своєї компетенції в межах чинного законодавства, узгоджуючи між собою спільні заходи. Керівники органів поліції при підготовці особового складу до діяльності в особливих (надзвичайних) умовах належить знати відповідну компетенцію державних і виконавчих органів. Верховна Рада України відповідно до Конституції України приймає постанови та закони, які регламентують діяльність Кабінету Міністрів, міністерств і відомств, місцевих органів влади щодо забезпечення правопорядку, вводить надзвичайний стан на всій території України або в окремих її місцевостях; вводить військовий стан, оголошує стан війни у разі

військового нападу (агресії) чи загрози та кого нападу та при необхідності виконання міжнародних договорів по спільній обороні від агресії, а також за поданням Президента України в разі військового нападу на Україну.

Президент України у разі запровадження на території України чи в окремих місцевостях військового або надзвичайного стану може призначати своїх представників в адміністративно територіальних одиницях та на окремих об'єктах, оголошує загальну чи часткову мобілізацію, стан війни у разі військового нападу на Україну і невідкладно вносить це питання на розгляд Верховної Ради України, запроваджує військовий стан в окремих місцевостях, вводить у дію нормативні акти військового часу і припиняє їх дію; вводить надзвичайний стан на всій території України або в окремих місцевостях, видає укази і розпорядження з питань охорони громадського порядку та боротьби із злочинністю.

На Службу безпеки України Законом «Про Службу безпеки України» покладені обов'язки сприяти виконанню надзвичайного та військового стану в разі їх оголошення, а також ліквідації наслідків стихійного лиха, значних аварій, катастроф, епідемій, епізоотій та інших надзвичайних ситуацій, надавати силами і засобами, в тому числі і технічними, допомогу органам Національної поліції. Оперативно розшуковим підрозділам Служби безпеки України, Державного управління охорони, прикордонних військ разом з органами Національної поліції надано право проводити операції по захопленню озброєних злочинців, припиненню тяжких злочинів, розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб.

Національна гвардія приймає участь у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій на об'єктах охорони:

- в разі необхідності надають наявними силами і засобами допомогу адміністрації закладів виконання покарань у ліквідації фактів групової непокори і масових безпорядків;
- виділяють сили і засоби для ведення разом з органами Національної поліції розшуку осіб, які втекли з-під охорони або нагляду;

- надають допомогу адміністрації об'єктів охорони у ліквідації наслідків аварії або стихійного лиха;
- беруть участь у війсьній чи територіальній обороні в районах розміщення об'єктів охорони;
- разом з органами Національної поліції або самостійно беруть участь в охороні громадського порядку та боротьбі із злочинністю, забезпеченні громадської безпеки під час проведення масових заходів, припиненні масових безпорядків у населених пунктах.

На Державну прикордонну службу відповідно до Закону «Про Державну прикордонну службу України» покладається охорона державного кордону України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах з метою недопущення незаконної зміни проходження його лінії, забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму, участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидія незаконній міграції на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів. Закон України «Про оборону України» обумовлює загальні основи оборони України, ситуацію, при якій збройні сили можуть бути використані «для забезпечення незалежності, територіальної цілісності, захисту інтересів держави і мирного життя народу, передбачає мобілізаційну підготовку народного господарства, державних органів і систем управління до дій в умовах військового стану, визначає компетенцію Верховної Ради України, Президент та України, Ради оборони України, Кабінету Міністрів, Міністерства оборони, інших міністерств та центральних органів державного управління, місцевих органів державної влади і управління на випадок стану війни, військового часу, військового стану, мобілізації і територіальної оборони.

Підрозділи Міністерства надзвичайних ситуацій, згідно з Законом «Про цивільну оборону України», зобов'язані забезпечити:

- запобігання виникненню надзвичайних ситуацій техногенного походження і запровадження заходів щодо зменшення збитків та втрат у разі аварій, вибухів, великих пожеж та стихійного лиха;

- оповіщення населення про загрозу і виникнення надзвичайних ситуацій у мирний і воєнний час та постійне інформування про наявну обстановку;
- захист населення від наслідків аварій, катастроф, стихійного лиха та від застосування засобів ураження;
- організацію і проведення рятувальних та інших невідкладних робіт у районах лиха і осередках ураження;
- створення системи аналізу і прогнозування управління, оповіщення і зв'язку, спостереження і контролю за радіоактивними зараженнями, підтримання їх готовності для стабільного функціонування у надзвичайних ситуаціях мирного і військового часу;
- підготовки перепідготовки керівного складу цивільної оборони, її органів управління та сил, навчання населення вмінню застосовувати засоби індивідуального захисту і діяти в надзвичайних ситуаціях.

Законодавством України про охорону здоров'я на органи охорони здоров'я покладено обов'язки надання загальнодоступної медичної допомоги населенню, виконання профілактичних заходів по охороні здоров'я населення, забезпечення санітарно епідеміологічного стану держави, організацію і здійснення роботи щодо розпізнання, лікування і профілактики захворювань, охорони території України від занесення і розповсюдження інфекційних захворювань, проведення карантинних заходів, судово-медичної та судово-психологічної експертизи, здійснення державного санітарного нагляду.

Органи охорони здоров'я спільно з органами поліції при відповідних надзвичайних умовах здійснюють нагляд за дотриманням санітарних правил у населених пунктах, місцях загального відпочинку і масового перебування людей, спільно ведуть боротьбу з наркоманією, пияцтвом, розповсюдженням СНІДу, венеричних хвороб, коли хворі уникають добровільного лікування, та інших інфекційних захворювань, якщо вони набули характеру епідемій і ліквідація їх вимагає карантинних заходів. Органи охорони здоров'я надають невідкладну медичну допомогу особам, які постраждали під час масових

порушень громадського порядку, стихійних лих чи аварій, пожеж та катастроф. На вимогу органів Національної поліції вони проводять судово–медичну та судово–психіатричну експертизи, а також необхідні медичні огляди окремих осіб з метою виявлення їх стану здоров'я, наявності у них травм, хвороб, сп'яніння чи наркотизації.

Органи Національної поліції, здійснюючи охорону правопорядку за особливих умов, повинні використовувати обов'язкову, передбачену законодавством, участь інших міністерств та відомств у заходах щодо ліквідації, попередження та усунення наслідків надзвичайних подій, відновлення порушеного громадського порядку, оздоровлення оперативної обстановки, мають проявляти ініціативу та розробляти комплексні заходи щодо взаємодії з ними.